

Monumentendorp Westzaan

door WILLEM TIP/deel 1
beeld: Digitale Beeldbank Westzaan

In dit nummer begint een nieuwe serie van de Westzaanse amateur-historicus Willem Tip. Hierin beschrijft hij van zuid naar noord de monumenten en bijzondere plekken in Westzaan.

De inventarisatie van Westzaan als monumentendorp richt vooral op de erkende monumenten. De rijks- en gemeentelijke monumentenlijst is de leidraad. Verder is onder meer gebruik gemaakt van de vele onderzoeksgegevens van Nico Heermans, deels gepubliceerd in *De Wessaner*. Ook zijn onderzoeksgegevens gebruikt van Jan van der Male, uitgegeven als tweedelige historische wandeling door Westzaan-Zuid door de Historische Vereniging Westzaan (2017), en door de Westzaanse Digitale Beeldbank. Waar dat van belang is worden onder het hoofd 'Bezienswaardigheden' andere panden en bijzondere landschappen beschreven.

Westzanerdijk, Overtoom, Veldweg

Overtoom 4, houten woonhuis, gemeentelijk monument

Ten noorden van de Westzanerdijk tussen Zaan-dam en Westzaan loopt de dijsloot. Deze heeft een belangrijke taak bij de afwatering van de polder Westzaan. Het overtollige water wordt via de dijsloot afgevoerd naar het gemaal bij de Westzanersluis. Aan de noordkant van de dijsloot begint het grondgebied van de oude gemeente Westzaan. Het gemeentelijke monument Overtoom 4 is de eerste Westzaanse woning van historisch belang die we hier tegenkomen. Het betreft een houten pand uit de 19de eeuw.

Voormalig zaadpakhuis De Dekker.

Overtoom 30, voormalige beschootfabriek Vicomte – fa. M. Hilderling, incl. houten zaadpakhuis 'De Dekker', gemeentelijk monument

De bedrijfspanden van beschootfabriek Overtoom 30 zelf stammen uit 1925 – 1926. Het hele complex is in de jaren 2013 – 2018 vervangen door een aantrekkelijke groep woningen in historische Zaanse stijl.

Westzanerdijk 305 – 307, Zaan-dam, rijksmonument

Langs de Westzanerdijk ligt vlak voor Westzaner sluis een aantal historische houten woningen. Het rijksmonument Westzanerdijk 305 - 307 is van dit historische buurtje de kern. Het is een houten huis uit het midden van de 18e eeuw onder een pannendak met topmakelaar op de rechter zijgevel. Vensters met zesruitsschuiframen. Interieur met smuiger.

Het pand heeft een belangrijke functie gehad bij het behoud van de houtbouw eromheen. Kort na de bouw van de Zaanse vuilverbranding (1976) wilde het gemeentebestuur de Westzanerdijk

Westzanerdijk 305.

aanmerkelijk verbreden. Vuilniswagens moesten elkaar veilig en snel kunnen passeren. Dit bracht onder andere mee dat de houten panden bij de Westzaner sluis zouden moeten verdwijnen. De gemeenteraad van Zaanstad voorkwam echter dit plan. Westzanerdijk 305 – 307 werd kundig gerestaureerd. Voor de vuilverbranding volgde in 1990 sluiting. De schoorsteen bleek het giftige dioxine te verspreiden. Tezamen met de andere houten woningen in de omgeving zorgt het pand nu voor een aantrekkelijke entree van het dorp.

Bezienswaardigheden

De Overtoom zelf ontleent zijn naam aan de plaats waar in de Gouden Eeuw schepen over de dijk konden worden gehaald. Kleine schepen gingen gewoon door de Westzaner zeesluis. Ten zuiden van de sluis ligt de Westzaanse 'zeebreker'. De zeebreker weerde de golfslag van het IJ en maakte het voor de zeilschepen eenvoudiger de sluis binnen te varen. Er staan nu twee woningen op. Een daarvan is een aantrekkelijke replica in achttiende-eeuwse bouwstijl.

Op Overtoom 66 bevindt zich de villa Alida Maria, gebouwd in 1912-1913 door Pieter Rot Czn. (1865 – 1930) als kantoor voor zijn toen sterk groeiende houthandel. De villa werd genoemd naar zijn jongste dochter en is ontworpen door de architecten J. Coenraad en J. Westerberg uit Zaandam. Na vertrek van de houthandel is de villa omgebouwd tot koopappartementen (2005).

Overtoom 66, kantoor van houthandel Rot.

Onder aan de dijk loopt de Veldweg. Hier zijn sinds de jaren rond 1900 woningen gebouwd voor arbeiders die vooral in de houtnijverheid werkzaam waren. De houtnijverheid maakte tot in de jaren 1920 een nieuwe bloei door. De meeste huizen aan de Veldweg dateren uit de jaren 1920 – 1930. Vooral de Westzaanse aannemer Pieter Velthuijs heeft hier veel gebouwd.

Tussen de eigenlijke Overtoom en de buurtschap Nauerna loopt de dijk verder naar het westen. Voor de huisnummering heet de dijk hier nog altijd 'Overtoom'. Lange tijd sprak men echter bij voorkeur over de 'hogedijk'. Dit als onderscheid met de 'lagedijk', de dijk langs de westkant van de Zaan. Aan de noordzijde van de dijk ligt halverwege de 'Grote braak' of 'Sluisbraak'. Hier is de dijk ooit doorgebroken. Bij het herstel heeft men haar met een grote bocht om de diepe geul heen gelegd. Doorbraken zijn er op meer plaatsen geweest. De dijk heeft er zijn bochtig aanzien door gekregen.

Begin van de Veldweg.

Aan de zuidkant van de dijk ligt een gedeelte waar de oorspronkelijke met stenen versterkte glooiing nog aanwezig is. Die glooiing heeft in jaren na 1730 eeuw de plaats ingenomen van de paalschermen die tot dat moment de golfslag braken. De dijk was aan de buitenzijde aanvankelijk steil en liep uit op een palissade, een paalscherm. De paalworm, met schepen uit Azië meegekomen, vernielde de paalschermen echter in een luttel aantal jaren. Met grote inspanning maakte men daarna de dijkhelling vlakker. Met stenen en puin werd ze vervolgens versterkt. Daarbij benutte men onder andere de muurresten van de middeleeuwse Westzaanse Sint Joriskerk.